

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ В ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджується трансформація обліково-аналітичної системи підприємства під впливом цифровізації економіки. Встановлено, що на даному етапі соціально-економічного розвитку важливою складовою бізнес-середовища, інструментом зростання конкурентоспроможності підприємства є його соціальний капітал. З метою оцінювання соціального капіталу підприємства у статті було виокремлено його структуру та проаналізовано зміст окремих компонентів: структурний, реляційний та когнітивний капітал. Досліджено зміст балансового, ресурсного та економіко-теоретичного підходів до оцінювання соціального капіталу.

Ключові слова: обліково-аналітична система; цифрова економіка; Індустрія 5.0; соціальний капітал; інтегрована звітність; оцінка.

Актуальність теми. У світовому співтоваристві розпочався наступний етап інноваційного прориву – концепція «Індустрія 5.0». Криза Covid-19 виявила необхідність трансформації існуючої соціально-економічної системи. Автори «Індустрії 5.0» вважають, що світ знаходиться у вирішальному моменті, коли частина «старої нормальності» руйнується і виникає «нова нормальність». Цей перехід може стати вікном можливостей. Передбачається, що у перспективі буде створено соціально-економічну систему, яка стійко розвивається в оптимальному для людства напрямі з урахуванням результатів обробки «великих даних», що збираються, передаються і обробляються на базі інноваційної комунікаційної інфраструктури. Величезні потоки інформації спрямовуватимуться у кіберпростір, аналізуватимуться за допомогою штучного інтелекту та повертатимуться назад у фізичний вимір у вигляді нових рішень, у тому числі з використанням доповненої реальності.

Міжнародна консалтингова та аудиторська мережа компаній PricewaterhouseCoopers виокремила вісім найважливіших технологій для бізнесу: штучний інтелект, Інтернет речей, роботи,

дрони, доповнена реальність, віртуальна реальність, 3D-друк та блокчейн [1].

Перспективні напрями розвитку методології бухгалтерського обліку в умовах становлення цифрової економіки та реалізації концепції «Індустрія 5.0» зображено на рис. 1.

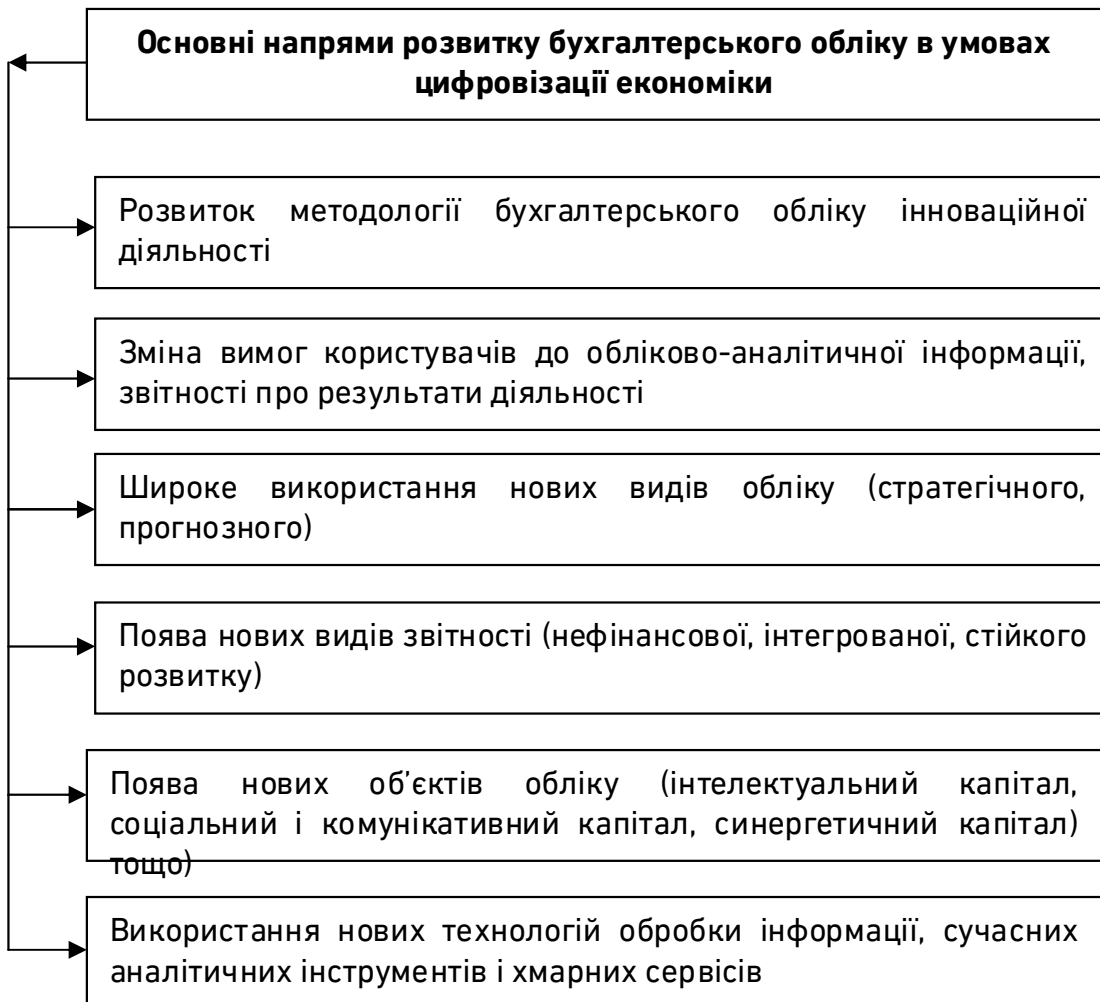

Рис. 1. Основні напрями розвитку методології бухгалтерського обліку в умовах становлення цифрової економіки

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням трансформації методології бухгалтерського обліку в нових соціально-економічних умовах, перспектив та можливостей впровадження нефінансової (інтегрованої) звітності у вітчизняному бізнес-середовищі, питанням відображення нових об'єктів обліку присвячено роботи Легенчука С.Ф., Голова С.Ф., Безверхого К.В., Лоханової Н.О., Левицької С.О., Жигилей І.В., Мельничук М.О., Сивак О.Б. та інших науковців. Не зважаючи на вагомий внесок зазначених вчених у розвиток теоретичних аспектів реформування системи

бухгалтерського обліку в умовах становлення цифрової економіки, на нашу думку, проблеми визначення, структури, обліку та оцінки соціального капіталу суб'єкта господарської діяльності потребують подальшого вивчення та аналізу.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у визначенні місця та функцій соціального капіталу в структурі капіталу суб'єкта господарювання, а також підходів до оцінки соціального капіталу на рівні підприємства.

Викладення основного матеріалу. В останні десятиліття концепція соціального капіталу набула статусу однієї з обов'язкових тем у рамках соціальних, економічних і політичних наук та знаходиться в центрі уваги багатьох досліджень, присвячених питанням суспільного та економічного розвитку. Поняття «соціальний капітал», вийшовши за межі теоретичної концепції, дедалі глибше проникає у практику підприємницької діяльності та поступово стає звичним елементом бізнес-середовища.

Багато авторитетних організацій, які розробляють стандарти для бізнесу, наприклад, такі як Міжнародна рада з інтегрованої звітності (International Integrated Reporting Council), Всесвітня рада підприємців зі сталого розвитку (World Business Council for Sustainable Development), Глобальна ініціатива зі звітності (Global Reporting Initiative) рекомендують під час підготовки комплексних звітів оцінювати те, як соціальні аспекти діяльності впливають на цінність підприємства.

Концепція соціального капіталу вперше була запропонована французьким науковцем П'єром Бурдьє у 1986 р. у статті «Форми капіталу». Бурдьє вважав, що соціальний капітал є продуктом суспільного виробництва, матеріальної і, тим самим, класової практики, засобом досягнення групової солідарності. Вчений підкреслював його «невловимість» порівняно з іншими формами капіталу, оскільки соціальний капітал є, власне, віртуальним ресурсом – різною мірою формалізованою системою взаємодії людей [2].

Відзначимо, що поняття «соціальний капітал» на даному етапі розвитку економічної думки немає загальновизнаних, універсальних трактувань. Водночас для кількісної оцінки соціального капіталу на рівні суб'єкта господарювання у кожному визначеному випадку необхідно встановити його точні межі, виокремити структуру і виявити ключові особливості.

Міжнародна федерація бухгалтерів (International Federation of Accountants) у січні 2017 року рекомендувала використання

інтегрованої звітності. У своєму документі «Удосконалення організаційної звітності: ключові аспекти інтегрованої звітності» («Enhancing Organizational Reporting: Integrated Reporting Key») вона наголосила, що інтегрована звітність є шляхом досягнення більш когерентної системи корпоративної звітності через прозорий алгоритм дій підготовки окремих звітів [3].

Міжнародна федерація бухгалтерів підтримує усі ініціативи Ради з міжнародної інтегрованої звітності та запропоновану нею концептуальну основу інтегрованої звітності. Зважаючи на це ми можемо орієнтуватися на трактування соціального капіталу та підходи до його оцінювання, запропоновані Міжнародною радою з інтегрованої звітності.

Так, соціальний і комунікативний капітал визначаються як інститути і відносини в рамках спільнот і між ними, а також між групами зацікавлених сторін, здатність ділитися інформацією для підвищення індивідуального і колективного благополуччя. Даний вид капіталу включає: загальні норми, цінності та вихованість; відносини між основними зацікавленими сторонами, а також довіра і готовність до співпраці, що розвиває і намагається побудувати суб'єкт разом із зовнішніми зацікавленими сторонами (зокрема, клієнтами, постачальниками, бізнес-партнерами, місцевою спільнотою; законодавчими та регулятивними органами тощо); соціальна ліцензія (мається на увазі сприйняття та схвалення діяльності підприємства на територіальному рівні) [4].

У рекомендаціях IIRC вказується, що соціальний капітал може включати відносини як всередині суб'єкта господарювання, так і між ним та його стейкхолдерами [5].

Згідно з IIRC найважливішими інтегральними характеристиками соціального капіталу підприємства є відповідність його діяльності запитам суспільства, відносини підприємства з урядовими структурами, взаємини з контрагентами та конкурентами, а також лояльність клієнтів. При цьому головними особливостями соціального капіталу, що виявляються на рівні суб'єкта господарювання, розглядаються:

- його тісний зв'язок з іншими видами капіталу, на яких базується діяльність підприємства – природного, фізичного, людського, інтелектуального та ін.;
- сприяння розвитку інших, близьких до соціального капіталу форм – людського та інтелектуального капіталу;
- сприяння зростанню та оптимальному використанню матеріального капіталу.

Одним із найскладніших завдань відображення соціального капіталу в обліковій системі підприємства є його достовірна оцінка. Абстрактний характер соціального капіталу та відсутність єдності у його визначенні ускладнюють розробку універсальних оціночних метрик. Соціальний капітал важко виміряти та оцінити насамперед через «розмитість» об'єкта вимірювання. Компоненти соціального капіталу, що складаються з різноманітних відносин, зобов'язань і вербальних установок, численні, різноманітні і, як правило, нематеріальні. Оцінці також перешкоджає те, що багато елементів соціального капіталу організації мають спільну, а не індивідуальну природу.

Для оцінювання соціального капіталу підприємства та ефективного управління ним необхідно знати його структуру. З цією метою виділяють *структурну, реляційну та когнітивну складові соціального капіталу* [6]. Ці компоненти соціального капіталу мають нерозривний зв'язок між собою, вони взаємодоповнюють та виступають джерелами формування один одного.

Структурний (structural) капітал є найбільш вагомою частиною соціального капіталу, що перебуває на стику матеріального і нематеріального світів. Деякі автори розширюють поняття структурного соціального капіталу, включаючи до його складу, крім таких нематеріальних благ, як організаційно-управлінські процеси та процедури, також цілком реальні активи, наприклад, об'єкти інтелектуальної власності.

Реляційний (relational) капітал характеризує якість відносин і взаємодії індивідів, а також ті ресурси, які створюються або мобілізуються підприємством за допомогою цих відносин. До даного капіталу належать такі характеристики взаємовідносин, як довіра, партнерство, норми, зобов'язання та інші форми вербального прояву елементів соціального капіталу, які не мають матеріального втілення, але чинять очевидний вплив на цінність суб'єкта господарювання, зокрема, на його ринкову вартість.

Когнітивний (cognitive) соціальний капітал охоплює сферу емоційно-чуттєвого сприйняття людей [7]. За допомогою цього капіталу такі невлімовимі «активи», як спільність ідеалів, уявлень та цінностей, яких дотримуються працівники підприємства, відповідність ідеології та поведінки суб'єкта господарювання загальній системі цінностей, прийнятої суспільством, трансформуються у внутрішні та зовнішні преференції.

За результатами вивчення наукового доробку вітчизняних та іноземних науковців щодо питань оцінки нових форм капіталу можна виокремити три основні підходи до оцінювання соціального капіталу:

1. *балансовий підхід*: соціальний капітал спричиняє зростання ринкової вартості підприємства над балансовою вартістю його активів, вимірювання здійснюється на основі ринкових оцінок;

2. *ресурсний підхід*: соціальний капітал розглядається як ключовий ресурс, вимірювання базується на доданій вартості;

3. *економіко-теоретичний підхід*: соціальний капітал розглядається як сукупність цінностей, довіри, відносин і готовності до співпраці.

Балансові і ресурсні підходи передбачають оцінку соціального капіталу лише з фінансового боку, що спричиняє низку обмежень, які перешкоджають широкому використанню цих методів у практиці, а саме:

- складність чіткої ідентифікації об'єктів соціального капіталу, зумовлена відсутністю чітких правових основ їхнього функціонування, нечіткістю кордонів та іноді нетривалим характером цього капіталу;

- неможливість з високим ступенем точності визначити величину вкладу, яку соціальний капітал вносить у створення вартості суб'єкта господарювання;

- складність (іноді й неможливість) оцінки відновної вартості окремих активів, що формують соціальний капітал, а також параметрів генерованих ними майбутніх грошових потоків (величина, ризику та ін.);

- взаємозалежність та синергетичні ефекти, які виникають внаслідок взаємодії різних типів активів при формуванні соціального капіталу та впливають на їхню цінність;

- відсутність статистичних даних та ринкової інформації, необхідних для оцінки складових соціального капіталу.

Вказані обмеження суттєво звужують можливості для прийняття управлінських рішень, пов'язаних із створенням та використанням соціального капіталу суб'єкта господарювання. Для мінімізації негативного впливу таких обмежень та об'єктивної оцінки соціального капіталу доречно використовувати інтегрований підхід, який враховує як фінансові, так і нефінансові показники.

Цей метод використовують у класичних економічних роботах наприклад, у праці Р.С. Каплана та Д.П. Нортон, які запропонували систему збалансованих показників (balanced scorecard) [8]. Така

система спрямована на забезпечення стратегічного управління і узагальнює показники за чотирма напрямками:

- фінансові показники (інформація, отримана з фінансової звітності);
- клієнтський напрямок (маркетингові індикатори та характеристики цільових груп споживачів);
- внутрішні бізнес-процеси та формування конкурентних переваг;
- навчання та розвиток.

Ця система дозволяє оцінити соціальний капітал в негрошовій формі, описати його, простежити динаміку розвитку в цілому, а також за окремими напрямками, однак не є універсальною.

Емпіричні дослідження соціального капіталу, як правило, ґрунтуються на методиках, розроблених міжнародними організаціями, такими як Світовий банк, Організація економічного співробітництва та розвитку, глобального дослідницького проекту «Огляд цінностей світу» та ін. Практичні підходи до оцінювання соціального капіталу варіюються від простих методів із використанням одного індикатора, який відображає лише одну ключову характеристику капіталу, до комплексних досліджень, що спираються на розрахунок складних груп індексів.

Дослідження також відрізняються за рівнем аналізу залежно від того, хто перебуває у центрі їхньої уваги – індивіди, юридичні особи, соціальні групи тощо. Оцінка соціального капіталу на рівні підприємства багато в чому повторює методи, інструменти та показники, які застосовуються для вимірювань індивідуального соціального капіталу, які є детальними та комплексними. Головна ж відмінність полягає в тому, що на рівні підприємства, як правило, акцент робиться на оцінці економічних та соціальних відносин, що формують внутрішнє та зовнішнє соціальне середовище суб'єкта господарювання.

В основі таких методик оцінювання лежить анкетування, але за можливості використовуються статистичні дані, а також інформація, отримана з корпоративної нефінансової звітності. Об'єктом оцінювання переважно виступає структурний і реляційний соціальний капітал.

При оцінці структурної складової зазвичай досліджуються характеристики соціальної структури, до якої інтегроване підприємство (наприклад, широта, різноманітність, інтенсивність та стійкість його зв'язків з іншими суб'єктами господарювання, масштаб його соціальних мереж тощо). Оцінюється також залучення

підприємства до діяльності різноманітних асоціацій і довіра суспільства до нього.

Оцінювання реляційного компонента соціального капіталу зазвичай передбачає дослідження відносин всередині суб'єкта господарювання та в соціумі, що становить його безпосереднє оточення. Об'єктами оцінки у даному випадку виступають соціальні зв'язки й стосунки з колегами по роботі, клієнтами, діловими партнерами, постачальниками, з іншими зовнішніми стейкхолдерами. Крім того, оцінюється інституційна та міжособистісна довіра, що характеризує ступінь довіри між співробітниками підприємства, а також між співробітниками підприємства та представниками влади, бізнес-середовища, спільноти.

Відзначимо, що різниця між структурним та реляційним компонентами соціального капіталу досить умовна, оскільки одні й самі об'єкти спостереження може бути віднесено і до структурного, і до реляційного капіталу.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Сучасний етап економічного розвитку характеризується значними трансформаціями, за яких нематеріальні активи стають найважливішим чинником конкурентоспроможності економіки. Ці зміни актуалізують необхідність досліджень у рамках економічної науки такого явища, як «соціальний капітал», з точки зору його сутності та методів оцінки. Зважаючи на те, що поняття «соціальний капітал» на даному етапі розвитку економічної думки немає загально визнаних, універсальних трактувань, рекомендується використовувати трактування соціального капіталу та підходи до його оцінювання, запропоновані Міжнародною радою з інтегрованої звітності. З метою оцінювання соціального капіталу підприємства у статті було виокремлено його структуру та проаналізовано зміст окремих компонентів: структурний, реляційний та когнітивний капітал. За результатами вивчення підходів до оцінювання соціального капіталу рекомендується використовувати інтегрований підхід, який враховує як фінансові, так і нефінансові показники.

1. Eight emerging technologies and six convergence themes you need to know about. URL: <https://www.pwc.com/us/en/tech-effect/emerging-tech/essential-eight-technologies.html> (дата звернення: 07.09.2021). 2. Bourdieu, P. The forms of capital. Handbook of theory and research for sociology of Education. Ed. by J. Richardson. New York: Greenwood Press, 1986. URL: <http://faculty.georgetown.edu/irvinem/theory/Bourdieu-Forms-of-Capital.pdf> (дата звернення: 07.09.2021). 3. The International Federation of Accountants (IFAC).

Enhancing Organizational Reporting: Integrated Reporting Key. January, 2017. URL: <https://www.ifac.org/publications-resources/enhancing-organizational-reporting-integrated-reporting-key> (дата звернення: 07.09.2021). **4.** International Integrated Reporting Framework. URL: <http://integratedreporting.org/resource/international-ir-framework/> (дата звернення: 07.09.2021). **5.** Capitals: Background Paper for International Integrated Reporting Council (IIRC). URL: <http://www.theiirc.org/wpcontent/uploads/2013/03/IR-Background-Paper-Capitals.pdf> (дата звернення: 07.09.2021). **6.** Nahapiet J., Ghoshal S. Social Capital, Intellectual Capital, and the Organizational Advantage. *Academy of Management Review*, 1998. Вип. 23, № 2. С. 242–266. URL: https://www.researchgate.net/publication/228314367_Social_Capital_Intellectual_Capital_and_the_Organizational_Advantage (дата звернення: 07.09.2021). **7.** Harpham T. The Measurement of Community Social Capital Through Surveys. In: Kawachi I., Subramanian S.V., Kim D. (Eds). *Social Capital and Health*. N.Y., Springer, 2008. С. 51–62. URL: https://www.researchgate.net/publication/225955308_The_Measurement_of_Community_Social_Capital_Through_Surveys (дата звернення 07.09.2021). **8.** Каплан Роберт С., Нортон Дэйвид П. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию. М.: ЗАО "Олимп-Бизнес", 2003. 214 с.

REFERENCES:

1. Eight emerging technologies and six convergence themes you need to know about. URL: <https://www.pwc.com/us/en/tech-effect/emerging-tech/essential-eight-technologies.html> (data zvernennia: 07.09.2021). **2.** Bourdieu, P. The forms of capital. Handbook of theory and research for sociology of Education. Ed. by J. Richardson. New York: Greenwood Press, 1986. URL: <http://faculty.georgetown.edu/irvinem/theory/Bourdieu-Forms-of-Capital.pdf> (data zvernennia: 07.09.2021). **3.** The International Federation of Accountants (IFAC). Enhancing Organizational Reporting: Integrated Reporting Key. January, 2017. URL: <https://www.ifac.org/publications-resources/enhancing-organizational-reporting-integrated-reporting-key> (data zvernennia: 07.09.2021). **4.** International Integrated Reporting Framework. URL: <http://integratedreporting.org/resource/international-ir-framework/> (дата звернення: 07.09.2021). **5.** Capitals: Background Paper for International Integrated Reporting Council (IIRC). URL: <http://www.theiirc.org/wpcontent/uploads/2013/03/IR-Background-Paper-Capitals.pdf> (data zvernennia: 07.09.2021). **6.** Nahapiet J., Ghoshal S. Social Capital, Intellectual Capital, and the Organizational Advantage. *Academy of Management Review*, 1998. Vol. 23, no. 2. Pp. 242–266. URL: https://www.researchgate.net/publication/228314367_Social_Capital_Intellectual_Capital_and_the_Organizational_Advantage (data zvernennia: 07.09.2021). **7.** Harpham T. The Measurement of Community Social Capital Through Surveys. In: Kawachi I., Subramanian S.V., Kim D. (Eds). *Social Capital and Health*. N.Y., Springer, 2008. Pp. 51–62. URL: https://www.researchgate.net/publication/225955308_The_Measurement_of_Community_Social_Capital_Through_Surveys (data zvernennia: 07.09.2021). **8.** Kaplan Robert S., Norton Deyvid P. Sbalansirovannaya sistema pokazateley. Ot strategii k deystviyu. M.: ЗАО "Olimp-Biznes". 2003. 214 p.

Osadcha O. O. [1; ORCID ID: 0000-0003-1314-3281],
Doctor of Economics, Professor

¹National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

SOCIAL CAPITAL IN THE ACCOUNTING AND ANALYTICAL SYSTEM OF THE ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION OF THE ECONOMY

In recent decades, the concept of social capital has become one of the mandatory topics in the social, economic and political sciences and is the focus of many studies on social and economic development. The concept of "social capital", going beyond the theoretical concept, penetrates deeper and deeper into the practice of entrepreneurial activity and gradually becomes a familiar element of the business environment. These changes highlight the need for research in economics of such a phenomenon as "social capital", in terms of its essence and methods of evaluation.

Given that the concept of "social capital" at this stage of economic thought does not have generally accepted, universal interpretations, it is recommended to use the interpretation of social capital and approaches to its evaluation proposed by the International Council on Integrated Reporting, which defines social and communicative capital as institutions and relations within and between communities, as well as between stakeholder groups, the ability to share information to enhance individual and collective well-being. This type of capital includes: general norms, values and education; relationships between key stakeholders, as well as trust and willingness to cooperate, which develops and seeks to build the entity together with external stakeholders.

It is established that one of the most difficult tasks of reflecting social capital in the accounting system of the enterprise is its reliable assessment. The abstract nature of social capital and the lack of unity in its definition complicate the development of universal evaluation metrics. In order to assess the social capital of the enterprise in the article, its structure was singled out and the content of individual components was analyzed: structural, relational and cognitive capital. The content of balance, resource and economic-theoretical approaches to the assessment of social capital is studied. Based on the results of studying the approaches to the assessment of social capital, it is recommended to use an integrated approach that takes into account both financial and non-financial indicators.

Keywords: accounting and analytical system; digital economy; Industry 5.0; social capital; integrated reporting; rating.

Осадчая О. А. [1: ORCID ID: 0000-0003-1314-3281],
д.э.н., профессор

¹ *Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно*

СОЦИАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ В УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ

В статье исследуется трансформация учетно-аналитической системы компании под влиянием цифровизации экономики. Установлено, что на данном этапе социально-экономического развития важной составляющей бизнес-среды, инструментом роста конкурентоспособности предприятия является его социальный капитал. В целях оценки социального капитала предприятия в статье было выделено его структуру и проанализировано содержание отдельных компонентов: структурный, реляционный и когнитивный капитал. Исследовано содержание балансового, ресурсного и экономико-теоретического подходов к оценке социального капитала.

Ключевые слова: учетно-аналитическая система; цифровая экономика; Индустрия 5.0; социальный капитал; интегрированная отчетность; оценка.

Отримано: 08 вересня 2021 р.
Прорецензовано: 13 вересня 2021 р.
Прийнято до друку: 24 вересня 2021 р.